

ПОГЛЯДИ ГОРАЦІЯ НА ПОЕТИЧНУ МАЙСТЕРНІСТЬ

Видатний римський поет Квінт Гораций Флакк (65–8 рр. до Р. Хр.) увійшов в історію римської і світової літератур не лише як незрівнянний майстер поетичного слова, автор «Од», «Епод», «Сатир» і «Послань», а й як теоретик літератури. Свої погляди на літературу, зокрема на поетичну творчість, він висловив у другій книзі «Послань», яка складається з трьох послань, присвячених естетичним і літературно-критичним проблемам. Найповніше свої естетичні положення та думки про поетичне мистецтво і міркування, якими принципами він керувався як поет, Гораций виклав у третьому посланні, найзнаменитішому з усіх — «Посланні до Пісонів», яке ще в античні часи дістало назву «Про поетичне мистецтво». Це своєрідний твір про природу поезії, написаний віршем — дактилічним гекзаметром, адресований Пісонам — батькові і двом його синам, але викладені в ньому поради і спостереження стосуються не лише адресатів, а взагалі всіх молодих поетів-початківців.

Порівнюючи «Поетику» Арістотеля з Горациєвою, можна помітити, що невід'ємною складовою частиною твору давньогрецького мислителя є філософська основа, логічний зв'язок з основними принципами філософії, у той час як поетика Горация має характер літературного послання, близького до розмовної мови. Хоч Гораций трактує тему, однорідну з Арістотелевою, проте розробляє її незалежно від нього, виклад веде не в систематичній формі наукового трактату з послідовним розгортанням думок, логічним переходом від однієї теми до іншої, а у вигляді невимушеної, дружньої розмови. Незважаючи на те, що віршований трактат Горация не претендує на вичерпне охоплення всіх питань, зв'язаних з поетичним мистецтвом, а висвітлює лише деякі, актуальні з точки зору боротьби тогочасних літературних напрямків, усе

ж він є видатною пам'яткою класичної естетики, є немов теоретичним маніфестом римського класицизму доби імператора Августа. «Поетика» Арістотеля і «Про поетичне мистецтво» Горация — два найважливіших античних трактати з галузі естетики поезії.

Твір Горация з'явився в той час, як у Римі йшли жваві літературні дискусії, предметом яких була поезія. Зразком для Горация, за повідомленням античного коментатора його поезії граматики Порфиріона (III ст.), послужив трактат Неоптолема з Паріона (III ст. до Р. Хр.), перипатетика, у якому розглядалось учення про поезію, поетичний твір і покликання поета. Текст твору Неоптолема не зберігся до наших днів, через те важко встановити, якою мірою Гораций використав думки давньогрецького теоретика літератури про поетичне мистецтво: одне певне, що він викладає предмет, дотримуючись, попри невимущену манеру розмови, ніби не підпорядковану певному планові, в основному трійчастої композиції Неоптолема, яка стала загальноприйнятою в елліністичному літературознавстві, тобто ділиться своїми міркуваннями про те, у чому полягає суть поезії, яким повинен бути поетичний твір, якими якостями має володіти сам поет.

Твір Горация важливий з уваги на його оцінку творчості деяких римських поетів, ставлення до літературних напрямків того часу, зокрема до неотеоретиків і архаїзуючих письменників.

Своє завдання Гораций вбачав у тому, щоб сказати поетам:

В чім їх обов'язок, сила, що живить їх, що надихає,
Що їм на користь, що ні, де вірний їм шлях, а де хибний.
(р. 307–308)

Мета поезії полягає, на його думку, у тому, що вона повинна давати насолоду або приносити користь, або і те, і те:

Кожен поет намагається вчити, або звеселяти
Віршем своїм, або ж поєднати корисне з приємним.
(р. 333–334)

Особливого визнання заслуговує поет, який поєднає приємне з корисним:

Славлять усі лиш того, хто з'єднає приємність і користь,
Хто звеселить читача й одночасно дасть насолоду.
(р. 343–344)

Характеризуючи суть поезії, Гораций порівнює її з живописом як спорідненим видом мистецтва (р. 361). Цю думку поділяли пізніше теоретики класицизму, за що їх критикував німецький письменник-просвітителі і літературний критик Г. Е. Лессінг у «Лаокооні...», доводячи, що в літературі й образотворчому мистецтві діють інші закони, що немає єдиних законів для поезії і живопису.

Поезія, вчить Гораций, повинна відображати життя, реальну дійсність:

Хай за життям наслідувач пильно простежує; з нього
Хай і черпає для власного вірша слова соковиті.

(р. 317–318)

Навіть вигадка в поезії повинна бути близька до правди (р. 338). Тільки те, що пережите і глибоко відчуте самим письменником, може знайти відгук у слухачів чи читачів (р. 102–103).

Із поетичних жанрів римський поет детальніше характеризує драму, особливо трагедію. Це пояснюється, очевидно, посиленнями спробами тогочасних римських письменників відродити занедбану в ті часи сценічну творчість — трагедію і комедію. Зокрема сучасники Горация Варій, Асіній Полліон та інші пробували свої сили в написанні трагедій. Основну увагу Гораций присвячує саме трагедії, піднімаючи голос на захист класичної трагедії, в її відродженні вбачаючи можливість повернення старих звичаїв. Літературний герой, на думку автора, повинен від початку й до кінця твору зберігати цілісність, неповторність своєї вдачі і в якомусь визначальному епізоді найяскравіше і найповніше розкрити притаманні йому риси характеру. Певедінка і мова дійових осіб повинні відповідати вікові, суспільному становищу, походженню, заняттю.

Невід'ємним складовим елементом трагедії є хор — виразник справедливості, поміркованості. У драматурга в п'єсі не повинно бути більше п'яти дій і в них мають брати участь лише три актори (р. 189–192). Це правило походить з елліністичних теорій. Згодом воно стало одним з основних положень трагедії європейського класицизму. Дія трагедії має завершуватися розв'язкою без участі божества.

Що стосується широко дискутованого в античності питання про співвідношення природного обдаровання і

«майстерності» (вмілості), тобто старанної роботи над художньою стороною твору, то Гораций відстоює погляд, що в поезії однаковою мірою потрібне і те, і те, тобто бажане поєднання таланту і майстерності:

Хист чи майстерність потрібніша віршам? — Ось де
питання.

Та, як на мене, то й пильність сама, без природного
хисту,

Як і без пильності хист, — це слово пусте: вони в парі,
В дружбі й у праці взаємній і сили, й ваги набирають.
(р. 408–411)

Не маючи достатнього таланту, за поезію братися не варто: у поезії посередність недопустима (р. 372–385).

Поет повинен не лише мати природний талант, а й багато знати, щоб мав що сказати читачам (р. 309), удень і вночі повинен вивчати грецькі зразки (р. 268–269), невпинно працювати над своїм твором, поки його не опублікує. Вислів Горация: «Літ хоча з дев'ять хай те писання полежить» (р. 388–389) став крилатим.

Чимало влучних думок висловлено в посланні про єдність змісту і форми, про мову і стиль поетичного твору, його лексику, художньо-образні засоби, метричну будову та ін.

Твір Горация «Про поетичне мистецтво» відіграв позитивну роль не лише в розвитку античної естетичної думки, він став важливим джерелом для створення нормативної поетики епохи Відродження і європейського класицизму. Під впливом заглиблення в послання Горация був написаний віршований трактат визначного французького поета і теоретика мистецтва Н. Буало-Депрео «Мистецтво поетичне» (1674 р.), у якому викладено поетику класицизму. Вплив ідей Горациєвої поетики помітний і в трактаті Г. Е. Лессінга «Лаокоон...» (1766 р.). Багато спостережень і вказівок Горация відзначаються такою влучністю і переконливістю, що зберегли своє значення й до нашого часу.

Йосип Кобів

ГОРАЦІЙ

Про поетичне
мистецтво

Що, якби шию коня з головою людини надумав
Пензлем з'єднати маляр, ше й пір'ям барвистим одіти
Ті звідусюди позбирані кусники: зверху обличчя
Гарної жінки, внизу ж — подоба лускатої риби,
Хто, на цей витвір поглянувши, сміхом не пирснув би,
друзі?

- Вірте, Пісони: точнісінько так виглядатиме й книга,
Де ніби в маренні хворого будуть безладно зринати
Всякі дива, так що там не підійде до цілості твору
Ні голова, ні нога. — «Але ж малярам і поетам
10 Дозвіл ще з давніх часів на дерзання нечувані дано». Знаю. І сам ним користуюсь, не боронитиму й іншим,
Лиш не для того, кажу, щоб сумирне єдналося з диким,
Щоб парувалися з тигром вівця, а з гадюкою — птиця.
Так от не раз по гучному, багатонадійному вступі
Латку яскраво-червону пришиють одну, потім другу,
Начебто зайчика пустять: опишуть діброву Діани,
Вівтар її і струмок, що, звиваючись, так мальовничо
Лугом біжить, або Рейн, або в небі вологім веселку.
Все це, однак, не на місці. Скажімо, сумні кипариси
20 Добре вдаються тобі, та до чого вони, якщо чудом
Серед уламків судна врятувавсь грошовитий замовник?²
Звідки, наприклад, цей глечик, якщо ти до амфори брався?
Все можеш, отже, робити, аби лиш єдине та просте.
Не одного з нас, поетів, о батьку й сини його гідні,
Вводить в оману уявна довершеність: темним роблюся,
Прагнучи бути коротким; той, дбаючи тільки про
легкість,

Млявим стає, цей — надутим, силкуючись бути
поважним.

- Інший, лякаючись бурі, плазує весь час, обережний.
Хто ж забажає просте в чудернацькому світлі подати,
30 Той кабана прималює до річки, дельфіна — до лісу.
Втеча від хиби — до хиб же веде, коли бракне мистецтва.
Там, біля школи Емілія³, будь-який мідник зуміє
Вилити вміло й хвилясте волосся, і нігті, одначе,
В суті самій він спіткнеться-таки: тих частин не з'єднає
В цілість одну. За перо беручись, не хотів би скидатись
Я на того різьбяр, як і вроду свою вихваляти —
Кучері, полиск очей, — коли б ніс, наприклад, кривий був.
Отже, хто пише, — беріться за те, що було б вам по силі,

Зваживши добре, що втримають плечі, під чим —
подадуться.

- « Хто відповідний предмет підібрав, то вже неодмінно
Знайде потрібні слова й укладе їх у світлім порядку.
Блиск і принадність порядку того (чи я помиляюсь?) —
В тім, щоб доречно сказати таке, що саме до речі,
Інше відклавши до часу. Ось так і в обіцяну пісню
Слово при слові низати належить і чуйно, й уважно:
Це ось відкине поет, а тому от — надасть перевагу.
Буде добірний твій вислів, якщо звичайнісіньке слово
Блисне в незвичнім зв'язку, мов нове: а як іноді треба
Зміст невідомих речей іменами новими розкрити,
Слово створити, не знане Цетегам⁴, — хай мають поети
Право на те, але з нього розумно нехай користають.
Приймуться ті новотвори, якщо вони, змінені трохи,
З грецької мови почерпнуті. Те, що зуміли зробити
Плавт і Цецілій, — чому б не зробили Вергілій і Варій?⁵
Чим провинився і я, що в міру сил своїх скромних
Щось по-новому скажу, коли мову батьків багатили,
Творячи назви нові, ще в минулому — Енній з Катonom?⁶
Можна було й повік буде можна, карбуючи слово,
Мітку сучасну на нім відбивати. Отак у природі:
« Рік проміне — й перволист облітає; і в мові так само:
Старіють ранні слова поступово, на їхньому ж місці, —
Як і вони колись, — квітнуть нові й набираються сили.
Смерті підлегли і ми, і все те, що створили ми, люди;
Штучний затон, який судна хоронить від подиху бурі
(Праця владична!), чи багна безплідні, привиклі до весел,
Ті, які гострий леміш відчуваючи, нині годують
Людні міста, чи ріка, що полям течією грозила,
Звернена в річище інше, — згинуть смертних творіння.
Вічно й слова не бувають у тій же красі та пошані:
« Відгомонілі вже, — знов оживають, а ті, що сьогодні,
Пишні, в усіх на устах, — заніміють, коли того схоче
Звичай, який і оцінку, й закони приписує мові.

Древній Гомер нас навчив, яким розміром

пісню складати

Про лихоліття війни, про діяння владик, полководців⁷.
Спершу в нерівнім двовірші⁸ звучав лише сум, але потім
Також і напис-обітницю розміром тим укладали.
Хто ж був творцем тих елегій коротких — не знаємо й досі:

Вчені ведуть суперечки, але не приходять до згоди.
Гнів Архілохові викував зброю, їдкі його ямби⁹.

- ⁸⁰ Згодом котурни й сокки низькі цю стопу вподобали¹⁰,
Здатну розмову вести, покриваючи в люднім театрі
Гомін юрби, і спроможну представити живо події.
Лірі ж — богів і героїв оспівувать Муза веліла,
Славить кулачних бійців, коня, переможного в бігу,
Пристрасті літ молодечих і вільність при келиху піннім¹¹.
Отже, якщо я не чую тонів ані їх переміни
В тому чи іншому творі, — чому тоді звуся поетом?
Чи, незнання по-дурному соромлячись, маю не вчитись?

Як до речей комедійних трагічний вірш не підходить,

- ⁹⁰ Так і Фієстів бенкет¹² не годилося б нам зображати
Мовою бесід буденних, підхожою більше для жартів.
Хай же кожна ця річ має місце своє, їй належне.
Правда, й комедія іноді голос підносить, наприклад,
Гучно лайки вивергає Хремес¹³, переповнений гнівом.
Так і в трагедії часто Пелей або Телеф¹⁴, скажімо,
Вбогі вигнанці, по-простому, широко жалі виливають
Не в довжелезних і пишних словах, коли хочуть торкнутися
Скаргами тими серця глядачів, досягти спочування.
Мало, щоб вірш був красивий: нехай і солодкий він буде,
¹⁰⁰ Хай глядача куди хоче веде, його дух полонивши.
Як і при тім, хто сміється чи плаче, й у нас мимоволі —
Сміх або плач на лиці: якщо інших розчутити хочеш —
Сам страждай наперед, ось тоді-то, Пелей ти чи Телеф,
Гляну я з болем на тебе; коли ж говоритимеш будь-як —
То задрімаю або посміюсь. До сумного обличчя —
Слово підходить сумне, до сердитого — гнівне:

поважним —

- Личить і слово поважне, грайливим — легке, бо природа
Спершу в душі викликає у нас переминами долі
Настрої різні: то тішить, то враз пориває до гніву,
¹¹⁰ То до землі прибиває і тугою стискує горло;
Потім — і словом пояснює вже ті пориви душевні.
Ну, а як настрої один, а слова на устах протилежні —
Сцену таку засміє увесь люд — і піший, і вершник.
Є ж бо різниця, хто мовить — чи Дав¹⁵, чи півбог,
чи розважний
Сивоголовий дідусь, чи юнак запальний, чи то владна
Мати сім'ї, чи турботлива нянька, чи той, хто постійно

В мандрах — бувалий купець, чи рільник на зеленому полі,
Чи ассірієць, чи колх, фіванець, чи Аргоса житель¹⁶.

Вірний переказу будь або сам відповідно до правди

Шось опиши. Коли про Ахілла в славі найвищій
Мову ведеш — хай буде він буйний, суворий, гнівливий,
Хай відкидає закон і мечем хай на все посягає.

Хай непокірлива буде Медея, Іно — плачлива¹⁷,

Іо — блукачка, тужливий — Орест, Іксіон — віроломний¹⁸.

Творячи постать для сцени незнану ще, власну, старайся,

Щоб від початку вона й до кінця мала цілісну вдачу,

Йй лиш одній притаманну і йй відповідну. Одначе

Важко сказати по-своєму те, що є спільним набутком:

Легше Троянську війну зобразити на сцені театру,

Ніж оспівати таке, що на думці й устах не було ще.

Знаний повсюдно переказ тоді називай справедливо

Власним творінням, коли за те коло, второване тупо,

Вийти зумієш і слово у слово товкти перестанеш,

Мов дріб'язковий товмач, і коли, за зразок щось узявши,

В нім не загрузнеш, законами твору чи соромом скутий.

Врешті, якщо не почнеш, як поет кікличний¹⁹ колись-то:

«Спів починаю про долю Пріама й війну славнозвісну».

Щу сотворити б він мусив, щоб зачин такий оправдати?

Гори в пологах важких, а родиться... мишка маленька.

Інша річ — той, що зусиль ніколи намарно не тратить:

«Музо, прослав того мужа, який після скорення Трої

Звичаїв стільки пізнав і міст чужоземних побачив»²⁰.

Він-бо не з пломеню дим, а з диму племінь яскравий

Хоче добути, щоб дивні дива з того сяйва зринали:

І Антіфат, і циклоп Поліфем, і з Харібдою Сцілла²¹.

Про поворот Діомеда такий не почне повідати

Від Мелеагра кончини²², про Трою — від Зевса і Леди²³,

Завжди до діла спішить, читача пориває з собою

В гущу подій, начеб той уже знає про них, а все інше,

Чим не надіється блиснути, — лишить; ось так і снує він

Вигадки ті, неправдиве сплітаючи вміло з правдивим,

Щоб початкове — з середнім, середнє — з кінцевим

в'язалось.

Слухай, чого вимагаєм від тебе і я, і народ мій.

Отже, якщо тобі йдеться про те, щоб глядач не покинув

Місця свого й, почувши: «Плещіть!»²⁴ — заплескав

у долоні,

Мушиш підмітити риси, властиві для кожного віку,
Живо малюючи вдачі всілякі, мінливі з роками:
Хлопчик, який вже навчивсь говорити й ногою вже певно
Б'є по землі, до однолітків тягнеться все: то пустує,
То вже надувся, то знов усміхнувся — шохвилини він
інший.

Хлопець під першим пушком, від опіки звільнившись
нарешті,

Рветься до коней, собак і до гриш на зеленому полі,
М'якне до зла, наче віск, не піддається ж — раді розумній,
Користь якусь осягнути ліниться, розтринькує гроші,
Гордий, палкий, але те, що полюбить, — спішить
розлюбити.

Зрілий муж, навпаки, — про майно, про почесні дбає,
Друзів потрібних собі заведе й оминає розважно
Те, що потому, коли б захотів, уже важко змінити.
Біля старого — турботи одні, чи тому, що не сміє
Навіть торкнутись того, що зібрав, чи тому, що керує
Всім якимось холодно й мляво, гадає ще довго пожити,
Завжди вагається, вічно бурчить, нарікає на долю,
Хвалить минулі часи, дні дитинства свого, молодих же —
Лає на кожному кроці, наставник, суддя їх суворий.
Досить добра нам несуть із собою роки, що приходять,
Досить його й забирають, минаючи. Тож юнакові
Ролі старого не йдуть, а хлопчині — дозрілого мужа.
Межі й можливості віку свого треба кожному знати.

Дію описують словом або зображають на сцені.

Те, що сприймається вухом, повільніше й слабше хвилює,
Ніж очевидне, побачене, те, що глядач переймає
Без посередника, сам. Та є речі, яким відбуватись
Краще за сценою; там і залиш їх, усунь ті події
З-перед очей, а вклади їх майстерно в уста очевидця²⁵:
Хай не вбиває Медея дітей на виду, перед людом,
М'яса людського Атрей-лиходій хай не варить на сцені,
Кадм хай прилюдно не робиться змієм, а птицею —

Прокна²⁶.

Хоч і покажеш таке — не повірю ще й криво всміхнуся.
Кожна вистава повинна включати ні більше ні менше —
Рівно п'ять дій²⁷, коли зичиш не раз їй побачити сцену.
Хай появляється бог²⁸ лиш для гідної бога розв'язки,
Хай не спішить і четверта особа в розмову втручатись²⁹.

Хор, як і той виконавець, хай ролі своєї пильнує:
Хай він співає в перерві між діями те, що співзвучне
Змістові цілого твору, що задум його розкриває;
Хай доброчесним сприяє, дає їм поради прихильно,
Стримує гнівного шал, а тривожному — спокій дарує;
Хор нехай хвалить короткий обід, правосуддя цілюше,
Мудрі закони і мирне життя при відчинених брамах,
Він таємниці нехай береже і безсмертних благає,
Щоб нещасливим Фортуна сприяла, покинувши гордих.

Флейта колись не була ще, як нині, окована міддю,
Рівня трубі, — лиш проста й тонка, з кількома лиш
дірками,

Скромна подруга хору, що пісні його вторувала³⁰,
Голос доносячи свій до рядів, на той час нечисленних³¹,
Де глядачі засідали (їх теж було легко злічити) —
Скромний і чесний ще люд, шанувальник звичаїв добрих.
Потім, коли переможець поширив свої володіння,
Муром просторі міста оточив, коли в свято безпечно
З самого ранку вином догоджав охоронцеві-богу, —
Вільність тоді забувала в ладах, як і в розмірах віршів.
Що в них утямити міг той глядач-селянин, що при святі
Між городян собі сів, огрубілий в гурті тонкошкірих?
Так-то мистецтво, що простим було, поступово пізнало
Пишність і рух, — і флейтист поволік свої шати по сцені,
Так і сувора струна зазвучала в новому співзвуччі³².

Врешті, й вимовність того досягла, що чіткий колись
вислів,

Духом пророчим наповнившись, так уже потім
ускладнився,

Так набубнявів, що й хор заспівав, як оракул
дельфійський.

Хто ж, укладаючи вірші трагічні, козла домагався³³,
Скоро й сатирів сільських оголив, при поважному творі
Місце для грубого жарту знайшовши, щоб лиш замани-
ти Чимось новим глядача, який, бога власкавивши дома,
Вихилив чарочку й дав собі волю при днині святковій.

Правда, й сатирів, отих сміхунів балакучих, годиться
Так зображати і так підмінати жартами правду,
Щоб опісля якийсь бог чи герой, що недавно на сцені
В золоті й пурпурі сявав, у темну нору не скотився,
Мови низької уживши або від землі відірвавшись,

Щоб не ширяв у порожняві, ловлячи всякі марниці.
Не для трагедії вірші легкі, балачки їй не личать:
Наче матрона, що свято вшановує танцем обрядним,
Скромно вона промайне між рядами зухвалих сатирів.
Я ж, беручись до сатиричних драм, не вживав би, Пісони,
Лиш найбуденніших слів, не настільки б я стер із трагедій
Барви, властиві для них, щоб не можна було відрізнити.
Хто промовляє — Дав, чи Піфія, злодійка хитра,
Та, що в Сімона³⁴ так спритно талант потягла, чи веселий
Добрий Силен, опікун Діоніса, його вихователь³⁵.

Речі відомі я так оспівав би, що кожен би взявся
Скласти й собі щось подібне, легке, але надаремно
Потом спливав би: таку має силу зв'язок і порядок,
Так набирає ваги запозичене з бесіди слово.
Фавнам³⁶, що з лісу прийшли, як на мене, слід уникати
Звичок і слів тих людей, що зростали на вулицях міста —
То звеселяючи віршем себе, дзвінким, солодкавим,
То на все горло горлаючи грубі пісні сороміцькі:
Не до смаку це тому, в кого рід і кінь³⁷, і майно є,
Він-бо не схвалить поета за те, чим захоплений інший —

Той, хто лузає горіхи й горох за столом уминає.

Довгий склад після складу короткого творять укупі
Ямб, легкобіжну стопу, яка розрослася потому
В триметр ямбічний³⁸, де чуємо шість ритмічних ударів.
Спершу він був однорідний, але опісля, щоб для слуху
Дещо повільнішим бути, вагомішим, — батьківським
правом

Мірні спондеї до себе прийняв терпеливо й гостинно,
Лиш не настільки, щоб їм уступити по-дружньому місце
Друге чи навіть четверте. У триметрах Акція³⁹ славних
Рідко незмішані ямби звучать; але й Еннія триметр

Сцену аж гне своїм кроком важким чи тому, що
поспішно,

Надто недбало кував його він, чи тому, що замало
Вивчив закони мистецтва, що теж неабиякий огріх.
Правда, не кожен відразу почує неправильність вірша.
Звідси й та вільність, нічим не оправдана, римських поетів.
Чи, користуючись нею, я мав би як-небудь писати,
Мав би втішатися тим, що мої помилки очевидні
Сприйме поблажливо кожен? Можливо, уникну докору,
Слави ж — не заслужу. На грецьких поетів рівняйтесь,

Їх перечитуйте вдень і вночі, не склепляючи ока!
Прадіди ваші й у Плавта хвалили дотепи й ритми,
Їх за зразок беручи терпеливо, — не буду казати,
Просто з глупоти, — якщо ми спроможні ясно відчути,
Де неотесаний жарт, а де дотеп тонкий, і пізнати
Вірш бездоганний на слух або вистукать пальцем той
розмір.

Кажуть, що вперше почав ще нечувану пісню
трагічну

Теспіс⁴⁰, який на колесах возив свої твори-вистави;
Хто ж виступав, той осадком вина червонив собі лица.
Потім Есхіл і плащі запровадив, і маски, і сцену⁴¹,
Збиту із скромних дощок, і словом високим озброїв
Тих, що співали на ній, і котурни велів їм озуті.
Згодом заблисла й комедія давня в усій своїй славі⁴².
Лиш перейшла вона межі пристойного; грубу зухвалість
Мусив закон усмирити⁴³, й затих на півслові ганебно
Хор, бо не мав уже права злословити вільно й безкарно.
В кожному роді доклавши зусиль своїх, наші поети
Чи не найбільше прославились там, де покинули сміло
Стежку, второвану греками, щоб зобразити на сцені
Справи домашні, свої, претексти й тогати створивши⁴⁴.
Лацій і мовою блиснути б міг, як блищить переможно
Доблесна зброя його, коли б кожен із наших поетів
Був терпеливий у праці, точив і вигладжував слово.
Ви ж, о нащадки Помпілія⁴⁵, геть без вагання відкиньте
Вірші, яких не торкався різець, яких би він довго
Не шліфував, щоб і ніготь не виявив жодних зазублин.

Знаючи, що Демокріт⁴⁶ не науку тяжку, а натхнення
Більше цінив, а значить, і стежку тверезим поетам
На Гелікон⁴⁷ перекрив, — не один уже й в лазню не ходить,
Любить відлюдні місця, відпускає і бороду, й нігті,
Ніби набуде тим слави поета, якщо голяреві
Жодного разу в житті голови не довірять своєї,
Хоч не поверне їй розуму й трьох Антікір чемериця⁴⁸.
Нащо я, дурень, себе очищаю від жовчі під весну?
Хто б дорівняв мені віршем, якби не вживав я тих ліків?
Ну, але хай там! Буду вже краще бруском, що собою
Гострить залізо, а сам і тупий, і не вріже нічого.
Отже, не творячи сам, я тих, які творять, повчаю,
В чім їх обов'язок, сила, що живить їх, що надихає,

Що їм на користь, що ні, де вірний їм шлях, а де хибний.
Тільки в знанні — джерело й запорука
справжнього вірша.

Річ усіляку збагнеш, до Сократових книг зазирнувши⁴⁹,
Ну, а коли вже збагнеш, то й слова мимоволі надлинуть.
Хто зрозумів свій обов'язок перед вітчизною, другом,
Чує належну любов до батька, до брата, до гостя,
Знає, у чому турботи судді, сенату й для чого
Владу вождеві дали, — той напевно вже кожній особі
Барв таких добере, що саме їй притаманні.

Хай за життям наслідувач пильно простежує; з нього
Хай і черпає для власного вірша слова соковиті.
Тим-то і твір, лиш місцями хороший і справді життєвий,

Хоч у цілому без повабу, сили і навіть мистецтва,
Більше цікавить людей, привертає увагу надовше,
Ніж милозвучно-дзвінкі, позбавлені змісту дрібниці.
Грекам дала і натхнення, і дар красномовності Муза,
Грекам — бо тільки вони одного лише прагнули — слави.
В нас же школяр наймолодший уже, як дорослий,

поділить

Мідного аса на соті частини: «Гей, синку Альбіна!

Ти нам скажи: якщо від п'яти дванадцятих аса
Унцію треба відняти, то скільки буде?» — «Третина». —
«Славно! Такий не проциндрить майна! А як стільки ж
додати?» —

«То половина»⁵⁰. Чи в душах таких, які змалку взяли
Ржею захланності, може колись прорости така пісня,
Що в кипарисовій скриньці лежить і в олії із кедрова?⁵¹

Кожен поет намагається вчити, або звеселяти

Віршем своїм, або ж поєднати корисне з приємним.

Хочеш повчати — повчай, але коротко: сказане стисло;
Краще сприймається, глибше й надовше в душі залягає;
Зайве ж усе — в ній місця не знайде, забудеться тут же.
Вигадка, щоб утішала, — нехай буде близька до правди;

Не вимагаючи віри в будь-що, з ненажерного шлунка
Ламії⁶² діток, скажимо, не виймай і живих, і здорових.

Сивоголових загін лише корисне цінить у творі.

Вершник не любить повчань, оминаючи їх у погорді.

Славлять усі лиш того, хто з'єднає приємність і користь,
Хто звеселить читача й одночасно дасть насолоду.

Книга така й книгаря збагатить, і моря переплине,

Славу на довгі віки дарувавши своєму творцеві.

- Похибки є ще й такі, що їх можна було б і простити,
Бо ж і струна не завжди дзвенить під пальцем, як треба:
Замість низького звуку, бува, почуємо тонший;
1) Навіть стріла у намічене місце не завжди влучає.
Тож, коли пісня блискуча в цілому, чи варто шукати
Плям незначних, слідів неуваги, що кожній людині
Вже від природи властива? До чого веду я? — Поганий
Той переписувач книг, що однакову помилку робить,
Скільки на неї не вказуй йому; а сміх викликає
Той кіфарист, що на тій же струні збивається вічно.
Так і поет непоправний Херілом⁵³ мені видається:
З подиву я засміюсь, як у нього знайду щось хороше.
Ну, а коли задрімає Гомер, — мені зробиться прикро,
2) Хоч при такому довженному творі не диво й здрімнути.
Вірш до картини подібний⁵⁴: ця здалеку краща, та —
зблизька,

Ця у півтіні сприймається добре, а та оживає
На видноті, бо вона не боїться, як інша, постати
Перед очима знавця при яскравому денному світлі.
Ця нас захоплює тут же, а та — з десятого разу.

Старший з братів! Хоч ти сам від природи
розумний, а батько

- Вказує правильну стежку тобі, ти й з моєї науки
Ось що затам. Є заняття, де навіть саму посередність
Можна простити безкарно: законів знавець чи оратор, —
3) Навіть тоді, коли цей — не рівня Мессалі-промовцю⁵⁵,
Той же Касцелію Авлу⁵⁶ знанням дорівняти не в силі, —
Все ж у пошані. Але посередність у праці поета —
Гріх, і ні люди його не простять, ні боги, ні книгарні.
Як зіпсують нам приємний обід бездарні музики,
Мак, приправлений медом сардинським⁵⁷, чи згусла олія
(Міг же обід і без них обійтись!), так і вірш, який виник
Лиш для душевних утіх, нехай до вершини мистецтва
На волосок не сягне — вже стрімголов падає в прірву.
Хто ще й меча не тримав, той не вийде на Марсове поле⁵⁸.
4) Хто не торкався обруча, не метав ні м'яча, ані диска,
Той не стане до гри, щоб на сміх себе не підняти.
Лиш за перо хапається й неук. А що? Він же вільний,
Знатного роду, належить до вершників, ну, а крім того, —
Чесна, порядна людина, гріхів за собою не має!

Ти ж ні до яких справ не берись проти волі Мінерви⁵⁹ —
Ось моя рада, мій суд. А коли вже дещо напишеш —
Мецію⁶⁰ те покажи, хай оцінить; дай прочитати
Батькові, врешті, й мені, а потому літ хоча з дев'ять⁶¹
Хай те писання полежить: у книзі невиданій можна
³⁹⁰Креслити зайві слова, а пустиш у світ їх — не вернеш.

Вперше людей лісових від убивства й кривавої їжі
Віщий Орфей⁶², богів посланець, відстрашив; тому-то
Кажуть, що він усмиряв кровожерливих тигрів і левів.
Кажуть, що й Амфійон, будуючи мури фіванські⁶³,
Голосом ліри й молитвою-піснею брили камінні
Клав на потрібні місця. І в тім була мудрість прадавня,
Щоб розрізняти загальне й приватне, священне і
світське,

Щоб узаконити шлюб і приборкати похоть свавільну,
Зводити мури міські й карбувати на дошках закони.

⁴⁰⁰Так божественних поетів і віщі пісні їх окрила
Вічна пошана й хвала. Потому Гомер знаменитий
І Тіртеї⁶⁴ гартували мужів до воєн суворих.
Віршем складали пророцтва й повчання-дороговки,
Звуки струн піерійських вели до владичної ласки,
Винайшли втіхи театру, щоб люд після довгої праці
Знову душею і тілом ожив. Тому не соромся
Музи, що ліру тримає в руках, і співця Аполлона.

Хист чи майстерність потрібніша віршам? —

Ось де питання.

Та, як на мене, то й пильність сама, без природного хисту,
⁴¹⁰Як і без пильності хист, — це слово пусте: вони в парі,
В дружбі й у праці взаємній і сили, й ваги набирають.
Хто на змаганнях мету осягти забажав, той ще хлопцем
Тіло в труді гартував, не знав ні вина, ні любові,
Холод і спеку терпів, а хто виграє так на флейті —
Вчивсь тої гри, і не раз його лаяв учитель суворий.
Нам же — досить сказати: «Я дивні поеми складаю,
Хай останньому грець, мені ж — сором плестися позаду,
Як і признатись, що дурень я в тім, чого не навчався».

Наче окличник, який до купівлі юрбу намовляє,

⁴²⁰Так лестунів до обіду скликає поет, у якого —
Власні поля чималі й на лихву позичені гроші.
Тож, коли справді хтось пишний обід приготувати може,
За бідняка поручитись чи то врятувати від суду,

Будь-яку справу розплутавши, той хіба яким чудом
Може пізнати, хто підлий лестун, а хто друг його щирий.
Отже, якщо ти вже дав чи даси комусь гарний дарунок —
Віршів йому не читай у той час, бо ще й не почнеш ти, —
Він, тобі вдячний, кричатиме: «Влучно, прекрасно,
правдиво!»

То він поблідне, пустить сльозу, задивившись мрійливо,
⁴³⁰ То буде бити віршам у лад — п'ятою об землю.
Як над покійником плакальник більше голосить і плаче,
Б'є себе в груди сильніше, ніж той, хто на правду сумує,
Так і лестун красномовніше хвалить, ніж чесний цінитель.
Був же в царів такий звичай: кого розпізнати хотіли,
Чистим вином упивали того — лиш тоді було видно,
Гідний він дружби чи ні. Тому, якщо вірші складаєш,
Раджу тобі: оминай лестунів у лисячій шкурі⁶⁵.

Дещо читав ти й Квінтілію⁶⁶, певно. Той радив одразу:
«Тут і тут ось поправ». А якщо ти казав: «Не виходить,
⁴⁴⁰ Хоч і старався не раз», — велів закреслити, й знову
Кинути в горно той вірш, і ще раз як слід відкувати.
Ну, а коли ти впирався та ще й захищав свої хиби,
Замість поправити їх, — він змовкав і давав тобі волю:
Що ж, мов, милуйсь тоді сам і твором своїм, і собою.
Чесний, розумний цінитель осудить вірші погані,
Грубі він тут же зганьбить, а недбалі, перо повернувши,
Чорним помітить⁶⁷, обріже прикрасу надмірну, а темним —
Світла порадить додати і вкаже, де місце двозначне,
Де треба іншого вислову вжити; словом, учинить,
⁴⁵⁰ Як Арістарх⁶⁸, і не скаже: «Чи варто сваритися з другом
Через дрібниці такі?» Дрібниця грозить нам бідою,
Хай хоч раз осміють нас, усунувши з кола поетів.

Наче того, хто жовтухою хворий, чи весь у корості,
Чи збожеволів, чи гнів Діани накликав на себе,
Так і бояться, й минають усі дурного поета.
Лиш пустотливі хлоп'ята зі свистом за ним підбігають.
Може, блукаючи — ніс догори — вивергаючи вірші,
В яму впаде він чи рів, — наче той птахолов, який очі
Втупив у пташку якусь, — і волатиме: «Гей, громадяни!
⁴⁶⁰ Хто б мене витяг?» — Ніхто не озветься. Коли ж
мимоволі

Хтось і завдасть собі труду й уже наготує мотузку —
Я й того стримаю: «Слухай, а може, він сам туди кинувсь»,

Може, й не хоче рятунку?» — І тут оповім при нагоді
Про Емпедоклову смерть⁶⁹: «Сицилійський поет,

забававши

Слави безсмертного бога, стрибнув собі холоднокрівно
В Етну вогненну. Нехай же поет має право померти.

А врятувать проти волі чи вбити — однакові речі.

Ця його спроба — не перша, тому й, урятований, знову
Буде шукати він славної смерті — пропаща людина.

⁴⁷⁰ Ще й невідомо, за що він так мучиться тим віршуванням:
Батьківський прах осквернив чи ступив нечестиво

на місце,

Торкнуте блискавки вістря⁷⁰, лиш ясно одне — він лютує,

Наче ведмідь, який виламав ґрати й реве на все горло!»

Так той завзятий поет на невчених і вчених чигає;

Ну, а кого вже піймав — тому ґріб: зачитає до смерті.

П'явка відчепиться тільки тоді, коли спухне від крові.

Переклав Андрій Содомора

³ Уривок з трагедії Евріпіда «Антіопа», яка не збереглася. Дірка — друга дружина царя Фів. За її намовою цар ув'язнив свою першу дружину Антіопу. Коли ж підросли сини Антіопи Амфійон і Зет, то покарали Дірку, прив'язавши її до рогів бика, який розірвав її на шматки. Відома мармурова скульптура страти Дірки, т. зв. «Фарнезький бик».

РОЗДІЛ XLIII

¹ Геродот. «Історія», VII, 88.

² Там же, VII, 191.

³ Там же, VIII, 13.

⁴ Йдеться про похід перського царя Камбіса 525 р. до Р. Хр. з метою підкорення Єгипту. Уривок з «Історії Греції» Феопомпа.

⁵ Ксенофонт. «Спогади про Сократа», I, 4, 6–7.

РОЗДІЛ XLIV

¹ Якого філософа має на увазі автор трактату — невідомо. Можливо, що він сам поставив собі таке запитання і дає на нього відповідь. Його схвалення демократичного ладу та свободи — животворних джерел політичного красномовства — і засудження догідливості й жадоби до наживи, властивих його сучасникам, збігаються з аналогічними поглядами Петронія, Квінтіліана і Тацита.

² Гомер. «Одіссея», пісня XVII, рядок 322.

³ За свідченням античних авторів, римські імператори тримали блазнів-карликів, фізична потворність яких була часто штучно викликана.

Склав Йосип Кобів

Квінт Горацій Флакк

ПРО ПОЕТИЧНЕ МИСТЕЦТВО

¹ *Пісони*: Гней Кальпурній Пісон, товариш Горація, разом з ним служив у республіканській армії М. Брута і воював проти триумвірів, консул у 23 р. до Р. Хр.; його два сини: Гней і Луцій, пізніші державні діячі. Усі три любительськи займалися поезією.

² Мається на увазі давньогрецький анекдот про живописця — спеціаліста з малювання кипарисів. Коли хтось, урятувавшись під час аварії корабля, замовляв йому картину із зображенням щасливого врятування з корабля, який затонув від бурі, живописець запитував, чи не бажає він бачити на ній кипарис (кипарис — дерево, яке символізувало жалобу).

³ *Школа Емілія* — гладіаторська школа в Стародавньому Римі, якою керував якийсь Емілій. Там були майстерні другорядних скульпторів.

⁴ *М. Корнелій Цетег* — консул з 204 р. до Р. Хр., відомий своїм шануванням давніх звичаїв. Цицерон вважав його першим римським оратором.

⁵ *Т. Макцій Плавт* (бл. 250 — бл. 184 рр. до Р. Хр.) — найвидатніший римський комедіограф; *Цецілій Стацій* (бл. 220 — 168 рр. до Р. Хр.) — римський комедіограф; *Л. Варій Руф* — римський поет-драматург і епік, сучасник Вергілія і Горация.

⁶ *Квінт Енній* (239—169 рр. до Р. Хр.) — найвидатніший поет раннього періоду римської літератури, він перший застосував у римській поезії гекзаметр; *Марк Порцій Катон* (234—149 рр. до Р. Хр.) — політичний діяч і письменник, уславлений своєю суворістю на посаді цензора.

⁷ Ідеться про дактилічний гекзаметр, ужитий Гомером в «Гліаді» й «Одіссеї».

⁸ *Нерівний двовірш* — елегійний дистих, до складу якого входить гекзаметр — «шестимірник» (6 стоп) і пентаметр — «п'ятимірник» (5 стоп), вживаний у скорботних піснях, любовних і повчальних віршах, а також в епіграмах. *Напис-обітниця* — епіграма — віршовий напис на дарах, піднесених богам з подякою за виконання побажань, на пам'ятниках, будинках тощо.

⁹ *Архілох з о. Парос* (VII ст. до Р. Хр.) — славетний представник давньогрецької елегійної і ямбічної поезії. Його «ямби» — сатиричні вірші, написані ямбічним розміром на матеріалі повсякденного життя, відзначалися дошкульністю і викривальною силою.

¹⁰ *Котурни* — вид сандалій з дуже товстою подошвою: їх взували давньогрецькі і римські актори з метою збільшення зросту виконавця ролі в трагедіях, щоб надати більшої величі образам героїв та богів; тут у значенні «трагедія»; *сокки* — легке взуття, яке взували актори в комедіях; тут у значенні «комедія»; як у трагедіях, так і в комедіях діалогічні партії писались ямбічним розміром.

¹¹ У рядках 83—85 описані деякі види античної ліричної поезії, як-от: гімни на честь богів і героїв, епінікії — пісні на честь переможців на всерегських змаганнях в Олімпії або на Істмі (біля Корінфа), любовні і застольні (симпатичні) вірші.

¹² *Фієстів бенкет* — на цьому бенкеті Атрей подав своєму братові Фієсту страву, яку приготували із убитих його дітей.

¹³ *Хремес* — персонаж комедії Теренція «Самомучитель».

¹⁴ *Телеф*, цар Мізії, і *Пелей*, батько Ахілла, — зворушливі образи царів у біді, зокрема у мелодраматичній п'єсі Евріпіда Телеф зображений у лахмітті з жebraцькою торбою.

¹⁵ *Лав* — ім'я раба, персонажа античних комедій.

¹⁶ *Колх* — житель Колхіди, країни на Кавказі (тепер Західна Грузія), відомої з міфа про аргонавтів; з Фів походили такі трагічні герої, як Едіп, Антігона, Етеокл і Полінік та ін.; з Аргоса — Агамемнон, Клітемнестра, Орест, Електра та ін.

¹⁷ *Медєя* — дочка Еєта, царя Колхіди, героїня однойменної трагедії Евріпіда «Медєя»; *Іно* — дочка Кадма, дружина Афаманта,

втікаючи від збожеволілого чоловіка, кинулась у море, де була перетворена в морську богиню Левкотею.

¹⁸ *Іо* — дочка аргоського царя Інаха, улюблениця Зевса, який перетворив її в телицю, щоб сховати від ревнивого ока Гери, але Гера наслала гедзя, який кусав і гнав її з місця на місце; *Орест* — син Агамемнона і Клітемнестри, який, щоб помститися матері за вбивство батька, вбив її.

¹⁹ *Кіклічними* (циклічними) поетами називалися продовжувачі Гомера, які намагалися охопити якнайбільше коло («цикл») міфологічних подій. Горацій засуджує зарозумілість слабенького поета, що замість загальноприйнятого в епопеї звертання до Музи, щоб оспівувала подію, заявляє, що він буде її оспівувати.

²⁰ Рядки 141–142 — початкові рядки «Одіссеї» Гомера.

²¹ *Антифат* — дикий цар лестригонів, згадуваний в «Одіссеї» Гомера (пісня X, рядки 100 і наст.); *Поліфем* — одноокий велетень-циклоп, якого осліпив Одиссей, щоб урятувати себе й товаришів («Одіссея», IX, 187 і наст.); *Сцилла і Харібда* — дві потвори на скелях по обох боках Мессінської протоки, між Італією і Сицилією, нападали на мореплавців і пожирали їх («Одіссея», пісня IX, рядок 187 і наст.).

²² Повернення грецьких героїв з-під Трої було темою кіклічних поем. Починати розповідь про повернення *Діомеда*, одного з найвизначніших героїв — учасників Троянської війни, від загибелі Мелеагра, славетного героя, організатора полювання на калідонського вепра, тільки тому, що його батько був дідом Діомеда (у другому одруженні), — хибна річ.

²³ Також помилкою було б оспівувати Троянську війну, починаючи від Зевса і Леди, тобто від народження їхньої дочки Єлени, яка стала причиною цієї війни.

²⁴ *Плеціть!* — З таким проханням в Римі хтось із акторів звертався до глядачів наприкінці вистави комедії.

²⁵ Про вбивства, самогубства, чудеса та інші події, які не ставилися на сцені, розповідає в античних трагедіях «вісник».

²⁶ *Кадм* — засновник міста Фів у Беотії, змушений втікати з рідного міста в Іллірію, був перетворений у змія. *Прокна* — дружина фракійського царя Тероя.

²⁷ Поділ драматичної п'єси на п'ять дій не має нічого спільного з класичною традицією (V–IV ст. до Р. Хр.); він був обґрунтований елліністичною літературною теорією.

²⁸ *Хай появляється бог...* — У давньогрецькій трагедії, зокрема в Евріпіда, для розв'язання особливо складних ситуацій іноді наприкінці п'єси спускався за допомогою спеціального пристрою на сцену хтось із богів (т. зв. *deus ex machina*).

²⁹ У давньогрецькій класичній трагедії грали лише три актори. Четверта особа на сцені з трьома акторами була статистом і нічого не говорила.

³⁰ Флейта супроводжувала спів хору, завданням якого було давати моральні повчання і коментувати сценічну дію.

³¹ Рядок 205 і наст. — у загальних рисах описано розвиток драматичних вистав у Стародавній Греції VI—V ст. до Р. Хр.

³² ...в новому співзвуччі — у ліри спочатку було сім струн. Вона відзначалася суворою простотою звучання. Згодом стало струн одинадцять.

³³ На думку Горація, з народними святами на честь бога Діоніса, покровителя виноградарства і виноробства, пов'язане виникнення як серйозної трагедії, так і веселої сатирицької драми — комічної п'єси на міфологічний сюжет, у якій виступав хор сатирів, демонів плодючості. Античні греки уявляли їх як напівлюдей-напівкозлів.

³⁴ Спритна жриця *Піфія* і легковірний старець *Сімон* — персонажі античних комедій.

³⁵ *Силени* — водяні божества, зображувані у вигляді людей з кінськими вухами, хвостами, інколи й ногами. Один із сіленів зображувався як лисий старець і вважався вихователем і супутником Діоніса.

³⁶ *Фавн* — польовий і лісовий бог у римлян, покровитель стад (ототожнюваний із грецьким Паном).

³⁷ *В кого рід і кінь...* — мовиться про стан вершників, один з трьох соціальних станів у Стародавньому Римі.

³⁸ *Триметр ямбічний* — віршовий розмір, який складається з трьох віршових одиниць («метрів»), по дві стопи в кожній: $\cup \cup \cup \cup \cup \cup \cup \cup \cup \cup$, тобто із шести ямбів. Його використовували в діалогічних партіях трагедії і комедії, але в непарних стопах (1, 3, 5) замість ямбів могли бути спондеї /' — /'. У римських драматургів допускалася заміна ямбів спондеями навіть у парних стопах, за винятком останньої — шостої. Горацій пише про зловживання такою заміною в римських поетів Акція і Еннія.

³⁹ *Л. Акцій* (II ст. до Р. Хр.) — найвидатніший римський трагік. З його багатой спадщини збереглися лише уривки.

⁴⁰ *Теспіс* (Феспіс) — давньогрецький поет кінця VI ст. до Р. Хр., вважався основоположником аттичної трагедії; йому приписується введення одного актора. Його першу виставу зіграли на Великих Діонісіях у 534 р. до Р. Хр. Легенда про вози Теспіса, на яких він возив свої вистави, тобто хор і реквізит, постала, можливо, тому, що під час свят на честь Діоніса зображення цього бога, який повертався везною з-за моря, везли на кораблі на колесах або на колісниці.

⁴¹ *Есхіл* (525—456 рр. Р. Хр.) — «батько трагедії», запровадив другого актора, зменшив хоріві партії, що сприяло посиленню драматичної дії.

⁴² *Згодом...* — тобто з 488 р. до Р. Хр., коли афінський комедіограф Хіонід поставив першу комедію.

⁴³ У давній аттичній комедії (Кратін, Евполід, Арістофан) висміювалися поіменно тогочасних державних діячів, письменників, філософів. У 440 р. до Р. Хр. вийшла заборона владатися до особистих нападок, але тільки в IV ст. до Р. Хр. давньоаттична комедія втралила політичну загостреність. Автори середньої і нової аттичної комедії відмовилися від особистого глузування.

⁴⁴ *Претексти й тогати* — трагедії і комедії на теми з римського життя.

⁴⁵ Римський цар *Нума Помпілій* вважався предком роду Кальпурнів Пісонів, які вели свою генеалогію від його сина Кальпа.

⁴⁶ *Демокрит з Абдер* (бл. 460 — бл. 370 рр. до Р. Хр.) — філософ-матеріаліст, основоположник атомістичного вчення, писав також про поезію, вважаючи, що її джерелом є натхнення, своєрідний божественний шал. Гораций же наголошує на свідомій діяльності поета, на його знанні.

⁴⁷ *Гелікон* — гірське пасмо в Беотії, оселя муз і Аполлона.

⁴⁸ *Чемериця*, особливо з Антікири, місцевості у Фессалії, вважалася дійовим засобом проти психічних захворювань.

⁴⁹ *Сократові книги* — йдеться про книжки учнів Сократа (Платона, Ксенофонта), бо сам Сократ нічого не написав.

⁵⁰ *Ас* — дрібна римська монета. Ас ділився на 12 унцій. При обчисленні процентів ас ділили на 100 частин. Тут подано приклад шкільної лічби, виконаної сином Альбіна (ім'я вжите довільно): $5 - 1 = 4$, тобто 1 аса, $5 + 1 = 6$, тобто 1 аса.

12 12 12 3 12 12 12 12

⁵¹ Папірусні звитки для забезпечення від молі й плісняви натиралися кедровою олією і зберігались у кипарисових скриньках.

⁵² Ламія — страховисько-вампір у італійських народних віруваннях.

⁵³ Херіл — посередній давньогрецький поет, який супроводив Александра Македонського в його поході на Персію і оспівав його в бездарній історичній поемі «Перський похід».

⁵⁴ Вірш до картини подібний — вислів давньогрецького поета V ст. до Р. Хр. Сімоніда з о. Кеоса, який стверджував, що поезія — це говорячий живопис, а живопис — це німа поезія. Помилковість такого погляду довів Лессінг у трактаті «Лаокоон...» (1766 р.).

⁵⁵ М. Валерій Мессала Корвін (59 р. до Р. Хр. — 3 р. по Р. Хр.) — видатний римський полководець і оратор часів імператора Августа.

⁵⁶ *Авл Касцелій* — визначний римський юрист I ст. до Р. Хр.

⁵⁷ Сардинський мед мав славу найгіршого.

⁵⁸ На Марсовому полі в Римі юнаки займалися спортом і військовими вправами.

⁵⁹ *Мінерва* — римська богиня, покровителька літератури, мистецтва й ремесла; *проти волі Мінерви* — тобто без натхнення, всупереч здоровому глузду.

⁶⁰ *Снурій Мецій Тарна* — знаменитий римський літературний критик, сучасник Горация.

⁶¹ *Літ хоча з дев'ять...* — на думку античного коментатора, Гораций натякає на невелику, але майстерно написану поему «Смірна», над якою римський поет Г. Гельвій Цінна (I ст. до Р. Хр.) працював дев'ять років.

⁶² *Орфей* — син музи Калліопи, міфічний співець і музикант. Своім співом приборкував диких звірів. Спустився в Аїд, намагаючись повернути до життя померлу дружину Еврідіку.

⁶³ *Амфійон* — син Зевса й Антіони, володів чудесною обдарованістю грати на лірі. Коли треба було спорудити мури навколо Фів, то Амфійон тільки загравав на лірі, і каміння, зачароване звуками його ліри, саме вклатося на місце.

⁶⁴ *Тиртей* — давньогрецький поет (друга половина VII ст. до Р. Хр.), автор патріотичних і маршових пісень (ембатарій), якими, за переказом, підняв бойовий дух спартанців у війні з месенцями.

⁶⁵ Натяк на Езопову байку про лисицю, яка лестощами виманила в крука кусок м'яса.

⁶⁶ *Квінтілій Вар* — римський літературний критик, друг Вергілія і Горация, помер 23 р. до Р. Хр.; на його смерть Гораций написав вірш («Оди», I, 24).

⁶⁷ *Чорним помітить* — в античних граматикиві чорна помітка (по-грецьки obelos) — знак, який вказував, що помічений рядок треба зняти.

⁶⁸ *Арістарх Самофракійський* (бл. 217–145 рр. до Р. Хр.) — александрійський вчений-філолог, коментатор Гомера та інших давньогрецьких авторів. Ім'я його стало синонімом вимогливого, але справедливого критика.

⁶⁹ *Емпедокл* — давньогрецький філософ і природознавець, жив у V ст. до Р. Хр. в Агіргенті (на Сицилії). За переказом, загинув, кинувшись у кратер вулкана Етна.

⁷⁰ Місце, куди вдарила блискавка, вважалося священним. Його оточували кам'яною огорожею; хто туди ступив, вважався святотатцем.

Склав Йосип Кобів

Від редакційної колегії	5
«Поетика» Арістотеля — нев'януча пам'ятка естетичної думки. <i>Йосип Кобів</i>	7
Арістотель. Поетика <i>Переклали Йосип Кобів і Юрій Мушак</i>	27
Категорія високого в давньогрецькій естетиці <i>Йосип Кобів</i>	65
Псевдо-Лонгін. Про високе <i>Переклав Йосип Кобів</i>	73
Погляди Горация на поетичну майстерність <i>Йосип Кобів</i>	125
Квінт Гораций Флакк. Про поетичне мистецтво <i>Переклав Андрій Содомора</i>	129
Примітки	143

Літературно-художнє видання

АНТИЧНІ ПОЕТИКИ

Арістотель. Поетика
Псевдо-Лонгін. Про високе
Горацій. Про поетичне мистецтво

Упорядники

Мирон Борецький, Василь Зварич

У книжці використано зображення фрагментів скульптури «Богиня, яка сидить на троні» (обкладинка), надмогильної стели дівчини (с. 2), статуї «Жінка з плодом граната» (с. 6), надмогильної стели чоловіка (с. 72), надмогильного рельєфу із зображенням поклоніння героїзованим померлим (с. 124).

Головний редактор *М. Жук*
Редактор *Г. Бітківська*
Художник *О. Здор*
Коректор *Д. Власенко*
Комп'ютерна верстка *О. Руденко*

Підписано до друку 29.08.2007.
Формат 84×100¹/₃₂.
Гарнітура Ньютон. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 8,19. Обл.-вид. арк. 9,3.
Тираж 3 000 прим.
Зам. № 7055

Видавництво «Грамота»
Кловський узвіз, 8, м. Київ, 01021,
тел./факс: (044) 253-90-17, 253-92-64
Електронна пошта: gramota@ukrpost.net
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 341 від 21.02.2001.

Віддруковано з готових діапозитивів видавництва «Грамота»
ТОВ «Дорадо-Друк», вул. Щорса, 7, м. Сквиря,
Київська область, 09000. Тел.: (044) 501-75-69